

ללמוד וללמד

ליקוט דברי חיזוק ומוסר - על סדר הפרשה - הנוגעים לזמנינו

והיה כי תבוא אל הארץ (דברים כו, כא)

והיה כי תבוא אל הארץ וגו'. לא מצינו לשון וירשתה וישבת בה כי אם כאן ובפר' המלך, לפי שאחר ישיבה וירושה ישמן ישראל ויבעט וישאלו להם עניני שררות ככל הגוים, כך בפר' ביכורים היתה הכוונה להכניע רום לבבם אשר אחר ירושה וישיבה ישיאם לבם לומר כי להם הארץ ובחרבם ירשוה וישכחו את ה', זה"ש והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה. כי באמת לא בתורת ירושה אתה בא אל הארץ כי בית והון נחלת אבות אבל מה' הארץ נתונה לך במתנה על מנת להחזיר אליו גמולו ולשמור כל מצותיו, ולבבך לא כן ידמה אלא וירשתה. שתחזיק בה כירוש כאילו היא ירושה לך מאבותיך, וישבת בה. כתושב לא כמו שנאמר (ויקרא כה כג) והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם וגו'. וכל זה יביאך לידי רום שתשכח את ה' על כן אנכי מצוך מצות הביכורים.

וכן פירש הרמב"ם שעיקר טעם מצוה זו ההכנעה וההשתעבדות אל השי"ת, והעד על זה מ"ש הגדתי היום לה"א. הגדתי לשון עבר והלא עדיין לא הגיד כלום, אלא שר"ל שבהליכה והבאה זו כבר דומה כאילו הגדתי דרך ויודי כי באתי אל הארץ וגו' ר"ל לא בתורת ירושה כי אם באופן זה שנסבע ה' לאבותינו לתת לנו, ומעיד אני על עצמי בהבאת הביכורים כי מאת ה' היתה הארץ לי למנה ומתנה, וז"ש ולקחת מראשית. ונתת לא נאמר אלא ולקחת לומר לך שמראשית זה אשר תביא בית ה' ליתן הודיה וכבוד לשמו ית' ממנו תקח את כל פרי האדמה ותזכה בכל פרי האדמה אחר שכבר הודית כי תביא הראשית מארצך אשר ה' אלקיך נותן לך כי ארץ זו לא תקרא ארצך כי אם אחר הבאת הראשית וע"י הבאה זו תקח לך כל פרי האדמה. והבאה זו היא ההגדה האמורה בפסוק הגדתי היום.

(כלי יקר)

והיה כי תבוא אל הארץ (דברים כו, כא)

וזהו טעם סמיכת פרשת עמלק וביאת ארץ ישראל בפרשת כי תבא, כמו שאמר ז"ל ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל ולא נתנן אלא על ידי יסורין, ואלו הן תורה וארץ ישראל ועולם הבא, וכי היכי דבביאה ראשונה בא עמלק הכא נמי בקיבוץ גליות כשרוצים לבא לא"י עמלק מזדמן להם בדרך וכאשר עינינו רואות היום תמיד, ירא ה' וישפוט.

...והנה תיבת והיה אצל מצות ישיבת א"י רמז לשמחת המצוה, וסמיכות הפרשה לעמלק רמז לחרדה במצוה מהרצועה התלויה באויר, ויסורין של א"י הן מן האומות מ"ה הן מן החולאים, מזבח כפרה הם, כדבר שנאמר (ישעיה לג, כד) וכל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון. וזה רמוז גם כן בפסוק זה בסופי תיבות והיה כי תבא אלא הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה, נכ"ה, והוא לשון מנכה לו מן הדמים, וכדפרש"י בפסוק אולי אוכל נכה בו, ופירוש הענין,

שעל ידי קצרות שבא"י מתנכים ומתמעטים העונות והעם היושב בה נשוא עון, יתביב וכפר אדמתו עמו. ודוקא בעונות קלים ששבים ומתחרטים עליהם ויסורין אלו ממרקין, ובעת מותו של אדם הולך נכוחו לגן עדן, אבל הבאים לא"י ואין שמים על לב כי הם בהיכל המלך ומורדים ופושעים ומרבים במשתאות של סעודת מריעות ומרזחים, עליהם הכתוב אומר (ירמיה ב, ז) ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה, וכתוב (ישעיה א, יב) כי תבואו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי. ולא יעלה על לבם שאחרי מותם ישארו בא"י, אלא במותם יגרשום חוצה ככלבים.

וזה לשון פרקי דר"א פרק ל"ד, וכל הרשעים בא"י נפשותם נשלכות לחוצה לארץ שנאמר ואת נפשך אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. ולעתיד לבא הקדוש ברוך הוא אוחז בכנפות הארץ ומנער אותה מכל טומאה ומשליכין לחוצה לארץ, שנאמר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה.

וכתב הרמב"ן (פ' אחרי) שהזכיר הכתוב בעריות ותטמא הארץ ואפקוד עונה, אע"פ שהעריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ, מכל מקום עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'.

וכן שנו בספרא ולא תקיא הארץ אתכם, ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עוברי עבירה. והנה הכותיים לא היו ענושים בארצם, ובבואם בארץ ה' ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממתיים אותם. לכן כל אדם יחרד בבואו אל ארץ ישראל להיות ירא שמים ככל כפלים ממה שהוא בחוצה לארץ, וידע כי בבית המלך הוא יושב.

וכבר כתבתי בזה שידוע שכל דברי חכמים שהאריכו בדבריהם הקדושים לזרז את בני ישראל ולהלהיב את הלבבות לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר שרצו לחזק הלבבות למען יוכלו עמוד להתגבר נגד יצרא בישא השולטת בעולם, ולכן דברו בכל הדורות נגד אותו יצר הרע השולט אז בדורם. ובדורות הקודמים טרם שהתחדש הס"מ בטומאת הציונות ר"ל לא ה' שום יצה"ר ליסע לא"י אלא אדרבא ה' אז דרכו של היצה"ר למנוע אף היחידים שצריכים ליסע לא"י להכביד עליהם במניעות קשות כמ"ש החרדים וכו'.

הנה מ"ש בימיו שעינינו רואות שעמלק מזדמן להרוצים לבוא לא"י הנה בימיו כבר היו האומות מעורבבים ולא נודע מי המה זרע עמלק אלא שהע"ר שבישראל מבואר בזה"ק פ' בראשית ד' כ"ה ע"א שיש בהם עמלקים, וכמ"ש בזה יען שנשמתם הוא מזרע עמלק ולכן אמר שעמלק מזדמן להם המה רשעי הדור שליחי הס"מ ר"ל, והי' אז זה דרכו של היצה"ר למנוע הכל מא"י, ולכן ראו הצדיקים הלוחמים עם היצה"ר לדבר היפך דבריו ולהלהיב הלבבות לא"י, ואעפ"כ היו זהירים להביא קצת גם מה שצריך לדורינו כאשר העתקתי דבריהם למעלה, אבל עיקר דבריהם ה' אז נגד היצה"ר ששלט בדורם.

אבל עכשיו בעו"ה נהפוך הוא כי העמלקים התיישבו בא"י וחץ שחוט לשונם לסמות עיני כל ישראל להיות נגריים אחריהם בכח מצות ישוב א"י והבערה ללהב יצאה בהתגברות היצה"ר ליסע לא"י ליפול ברשתם ואין ספק שיאלו היו הצדיקים הקודמים בזמנינו היו מדברים באופן אחר ממה שדברו בדורם, וכמו שהבאתי ע"ז מאמר הש"ס (ב"מ ל"ג) שהקשה סתירה בשני מימרות בענין לימוד משנה וגמרא והתירוץ הוא שמחמת שינוי הדור הוצרכו לדבר בלשון אחר, ולפי מצב דורינו מובן עוד סמיכת פ' עמלק וביאת א"י דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא עד סוף כל הדורות ורמז לנו שעוד יהי' זמן אשר עמלק ישתמש בביאת א"י, וגם כי באמת אחר החבלי המשיח הנוראות שסבלו ישראל עכשיו בעו"ה, הגיע עת דודים והיינו זוכים לביאת משיח והיינו עולים עם כל ישראל ביחד בשמחה לארצינו, אבל בעו"ה עמלק הזדמן לחטוף מלכות המינות ר"ל ודין גרמא התעכבות הגאולה עד ישקיף ה' וירא בעניינו ולחצינו, וא"כ ביאתם לא"י הוא המעכבת את ביאתם של כל ישראל לא"י עם מלך המשיח, וזה סמיכת הפרשיות של עמלק לביאת הארץ. והשי"ת ירחם ויצילינו חיש מהר מסטרא בישא של הס"מ וחיילותיו.

(ויוא"מ מאמר ישוב א"י סי' קמ"ה)

ארור אשר לא יקים (דברים כו, כו)

כתב ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת. וכי יש תורה נופלת. שמעון בן יקים אומר זה החזן שהוא עומד. רבי שמעון בן חלפתא אומר זה הבית שלמטן דאמר רב חונה רב יהודה בשם שמואל עלה דבר הזה קרע יאשיהו ואמר עלי להקים. ר' אחא בשם רבי תנחום ברבי חייה למד ולימד ושמר ועשה והיתה סיפק בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור. ר' ירמיה בשם רבי חייה בר בא לא למד ולא לימד ולא שמר ולא עשה ולא היתה סיפק בידו להחזיק והחזיק הרי זה בכלל ברוך.

(ירושלמי סוטה פ"ז הל' ד')

והיית משוגע (דברים כה, לד)

הנה בכל יום ויום אנו מתפללים "והאר עינינו בתורתך" ובאמת רבים הם עמי הארץ אשר כמעט רגליהם נטויו במעגלי קרוא מקרא ושישו כגבורים לרוץ אורח סדר א"ב לא ידעו ולא יבינו בחשכה ילכו ולא ידעו בין ימינם לשמאלם ובהמה רבה ושפת עברים וחכמת התורה סוגר להם על מסגר כבשבע דלתות נחושת ובריחי ברזל וחפרה הלבנה ובושה החמה בהתפלל בערים ובורים אלו שחרית וערבית כזה ואיך יגשו ויקרבו פני כסא כבוד ויעתירו בעד עצמם כי יאיר ד' עיניהם עד יביטו נפלאות מתורת עליון? אמנם מלת "עינינו" מורה על עיני העדה, הם רבנים דורשים מורים ומנהלים מנהיגי צאן קדשים במקל נועם במטות אומר סלה המדריכים אותם על

מבועי התורה והתעודה, וגם משה רבינו ע"ה משתמש בלשון זה בדברו אל חותנו: והיית לנו לעינים, [נכדומה לזה מאמר חז"ל בספרי פ' עקב ז"ל: עיניך אלו הזקנים, ובתנחומא פ' תצוה עיניך יונים, מה העינים הללו כל הגוף מהלך אחר העינים אף ישראל כולם מהלכין אחר סנהדרין, ואכ"מ להאריך בזה]. וזאת היא תפילת כל איש בישראל כי השי"ת יאר עיני העדה בתורתו, היינו הרבנים המורים ומלמדים, ויראה אותם אור נוגה בתורתו ואין מכשול עלי דרך בדונם דין למזור ובשפטם משפטי דת לבל תבוא ח"ו תקלה על ידם. והנה עתה תוארנה עינינו גם על פסוק שהתחלנו "והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה" מרבנים הממונים עלי צבור ומופקדים על עדתם, הוי מאשריך מתעיים ודרך אורחותיך בלעו יטוך בתהו לא דרך זדון לבם השיאוך ללכת נתיבות לא סלולות, והוי המותעים המוטעים המוסתים הנוקשים ונלכדים בפחי נביאי הבעל ורשתותם, וזאת אך זאת קלה נמרצת שמה אותנו לחרפה בגוים וכל העם קדוש נראה כמשוגע רק זאת ממראה עיניך ממראה הרבנים אשר יש לנו לראות, ותפילתנו לנורא עלילה השיבה שופטינו כבראשונה ויועצנו ככתחילה בב".

(אגרות סופרים בשם הגאון רבי עקיבא איגר זיע"א, עמ' כ"ד)

ועבדת את אויביך (דברים כח, מה).

תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב ועבדת את אויביך בשנאה. תחת אשר לא עבדת את ה' מלובש, ועבדת את אויביך בערום, תחת אשר לא עבדת את ה' מרוב כל, ועבדת את אויביך בחוסר כל, מאי חוסר כל שנטלה דעת מהן ובחוסר תורה מהן.

(ילקוט שמעוני)

...אמנם כל זה היה רק מלפנים, שהיצי"ר היה צריך להתלבש בדרך התורה ודרך האמת, אבל כהיום בעו"ה כאשר הגענו לדור אחרון, כל כך גדלה ענין הסמיות עינים וכח הס"מ, עד שאף שרואים הריסות הדת בגלוי מבלי שיתלבש הדבר לא בהערת השכל ולא בהערת התורה, ואדרבה הוא היפוך הדעת והיפוך התורה ואין בה שום מקום לטעות, עכ"ז הולכים שולל אחריה, ע"י שמפתים את עצמם להלביש להשקר איזה לבוש ועי"ז נתפסים אליה ל"ע.

ואפשר לומר דזהו כוונת המדרש תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך מלובש, ועבדת את אויבך ערום. דהכוונה דמכיון שלא עבדת את ה' אלקיך מלובש, היינו להשיג על עצמן מתכסיסי היצי"ר כשהוא בא בלבושים שונים של תורה ודרך האמת, וזהו אומרו תחת אשר לא עבדת וגו' מרוב כל, כשהיה נראה שהוא ברוב כל בדרך התורה, ולכן בא העונש ועבדת את אויבך, היינו היצי"ר שהוא האויב היותר גדול לאדם, תגיע לכך לעבוד אותו ולהשתעבד אליו אפילו כשהוא ערום בלי לבוש של תורה ודרך האמת.

וזהו גם כוונת המדרש תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה וגו' ועבדת את אויבך בערום ובחוסר כל, חוסר דעת, ד"א חסרים מדברי תורה ע"כ, היינו שהעונש יהיה להשתעבד אל היצי"ר אף כשהוא ערום בלי לבוש, והוא מפתה לדברים כאלו שהם היפוך הדעת והיפוך התורה, ואין שום מקום לילך אחריה לא מצד הדעת ולא מצד התורה, ועכ"ז ישתעבדו אליו בעו"ה. וכמו שרואים הדבר בימינו שהולכים אחרי הדרך של הירוס הדת ומינות וכפירה גלוי לעין כל, ע"י שמשמיים עליה איזה כיסוי של שקר של דברים בדויים שאין בהם ממש, ובהבטה קלה בתנועה אמיתית רואים תיכף שאין בה אפילו שום לבוש של אמת, בעו"ה.

(דברי יואל [מהדו"ת] כי תבוא עמ' תס"ד)

והפלא ה' את מכותך (דברים כח, נט).

ומה נפלאו בזה דברי חז"ל (שבת קלה ע"ב) עתידה תורה שתשכח מישראל שנאמר והפלא ה' את מכותך הפלאה זו איני יודע מה היא כו' הוי אומר הפלאה זו תורה. שנאמר (עמוס ה) הנה ימים באים גו' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה' גו'. וראוי להתבונן מה קלה יש בזה שישוטטו לבקש דברי ה'. וגם אם לא ימצאו עם כל זה גם זו טובה גדולה שיהיו רעבים לבקש דבר ה', והיו בכלל הולך ואינו עושה ששכר הליכה בידו. ומה גם כי גם בעינינו יפלא למה לא ימצאו. אבל אם תתן לבך על כמה תועים מדרכי התורה מהם שהזכיר הרשב"א ז"ל בתשובותיו עיקר הצמיחה היתה מסבת היותם להוטים אחר התורה לחזות בנועם ה' לבקר על מצפוניה ועמקי סודותיה.

המשל על זה לעשיר שהיה מנהגו להאכיל את בניו פטומים והם לא אכלו מהם רק מעט והאב היה מצטער על זה מאד. פעם נסע עמהם לארץ רחוקה ויתעו מדרכם כמה ימים אל מקום מדבר שמה ושאהי ולא היה להם מה לאכול רק עשבי השדה אשר הם כחרבות לגיו וכל נחמת האב היתה כי בניו הלא הרבה לא יאכלו וזה לא יזיק להם. והי אחר ימים אחדים בא אחד מן הבנים אל אביו ואמר לו דע אבי כי ברוך השם יש לי כח הרעבון וחשק גדול ואוכל הרבה. בכה האב אל קול דבריו ואמר הוי בני יקירי דע כי מאד יכאב לבי על רעבונך אשר לך פה כי הלא לא תמצא במקום זה לאכול כי אם דברים רעים המזיקים ואני אמרתי זאת נחמתי במה שלא הורגתם לאכול הרבה ואיך עתה נהפכתם ואכלתם אכול ושבוע מהעשבים הארורים האלה.

הנמשל כי בימים הראשונים שלח הקב"ה אלינו את הנביאים הקדושים יום יום השכם ושלוח והיה דבר ה' להם למשא ולא קבלו רק מעט מן המעט. וכן בקראם בדברי תורה קראו רק שנים ושלוש דלתות ונעשו יגעים ועיפים כמאמר (ישעיה מג) כי יגעת בי ישראל. והקב"ה כמה מצטער על זה כביכול עד כי גרם החטא וישראל גלו מעל אדמתם ואין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה קמו ונתרבו המתנבאים הבודים מלבם דברים אשר לא צוה אותם. והם יבואו אל המתנבאים האלה כאיש רעב אל הלחם והניזיד. וזהו והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה', וביאר ואמר ונעו מים עד ים גו' ישוטטו לבקש את דבר ה' אבל ולא ימצאו, כי טועים הם בדבר הנסיעה המה ישוטטו לבקש דבר ה' אצל המתחפש והמחניף את הארץ.

(משלי יקבך בעלותך משל רע"ו)

וחליים רעים ונאמנים (דברים כח, נט).

אמר ליה זונין לרבי עקיבא לבי ולבך ידע דעבודת כוכבים לית בה מששא והא קחזינן גברי דאזלי כי מתברי ואתו כי מצמדי [פסחים הולכין לעבודת כוכבים שנתפרקו איבריהן מחמת חוליון וחוזרין באיברין מצומדים] מאי טעמא אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם נאמן שהיה בעיר וכל בני עירו היו מפקידין אצלו שלא בעדים ובא אדם אחד והפקיד לו בעדים פעם אחד שכח והפקיד אצלו שלא בעדים אמרה לו אשתו בוא ונכפרנו אמר לה וכי מפני ששטתה זה עשה שלא כהוגן אנו נאבד את אמונתנו אף כך יסורין בשעה שמשגרין אותן על האדם משביעין אותן שלא תלכו אלא ביום פלוני ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלונית ועל ידי פלוני ועל ידי סם פלוני כיון שהגיע זמנן לצאת הלך זה לבית עבודת כוכבים אמרו

יסורין דין הוא שלא נצא, וחוזרין ואומרים וכי מפני ששטתה זה עושה שלא כהוגן אנו נאבד שבעתנו, והיינו דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב וחלים רעים ונאמנים רעים בשליחותן ונאמנים בשבועתן אמר ליה רבא בר רב יצחק לרב יהודה האיכא בית עבודת כוכבים באתרין דכי מצטרין עלמא למטרא מתחזי להו בחלמא ואמר להו שחטו לי גברא ואייתי מטרא שחטו לה גברא ואתי מטרא אמר ליה השתא אי הוי שכיבנא לא אמרי לכו הא מלתא דאמר רב מאי דכתיב אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים מלמד שהחליקן בדברים [מניחו לטעות] כדי לטורדן מן העולם והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענונים יתן חן בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו.

(גמ' ריש"י עבודה זרה נה.)

כן ישיש ה' עליכם (דברים כח, סג).

פירוש, הקב"ה שש להרבות ישראל בריבוי מופלג ולהטיב שיהי' אותו הריבוי כולם טובים וצדיקים כן ישיש את אחרים או"ה להאביד ולהשמיד פ' להאביד כמו ואבדתם בגוים פ' שיהיו מעורבלי בגוים וילמדו ממעשיהם עד שאין ניכר בין גוי לישראל, וא"כ לכאורה אז יהיו הגוים אוהבים את הפושעים הללו אשר אבדו ביניהם, ואמר לא כן אלא בכל זאת עוד ישישו להשמיד אתכם כי כל עוד שישאל מתקרבים אליהם יותר ויותר תגבר שנאתם ויבקשו להשמיד והוא מנוסה.

(חתם סופר, תקצ"ד)

והתמכרתם ואין קונה (דברים כח, סח).

ואפשר שע"ז ירמוז הכתוב, אחר שכבר אמר גזירת הגלות, יולך ד' אותך ואת מלכך אל עם אשר לא ידעת וגו', אמר עוד בסוף התוכחה לרמז, שבאחרית הימים יהי' עוד בחי' גלות קשה מן הראשונה, ובעוה"ר כל זאת באתנו וקרה לנו בימינו, שנחרבו אלפים בתי כנסיות ובתי מדרשות ות"ת ישיבות, וגלו ישראל מתוכם, וז"ש ונסחתם מעל האדמה ובתרגום אונקלוס ותטלטלון וכו', ובתי כנסיות ובתי מדרשות נקראו על האדמה כמ"ש המהרש"א ז"ל, אשר אתה בא שמה לרשתה, ר"ל שתבוא עמהם לא"י לרשתה, ומאותן המקומות הקדושות גלו ישראל, וזה יהי' בסוף יומיא. וסיום התוכחה היא והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה, ואמרו ז"ל (מד"ר אסתר הקדמה פ"ג) ואין קונה ד"ת כמותכם, דקאי על התוה"ק, וירמוז הכתוב באומרו והתמכרתם בל' התפעל, דדא עקא שנמכרו לאויבי ה' גם ע"י עצמן מבאין מבין, ע"י שטועין ומשטיין את עצמן וחושבין שמוכרין א"ע עבור התוה"ק וטח עיניהם מראות ולא ידעו ולא יבינו אשר באמת נופלים לבורות נשברות בעוה"ר, וזהו סוף התוכחה, והקב"ה יחיש גאולתינו ופדות נפשינו, יתהפכו כל אלה לברכות.

(דברי יואל [מהדו"ת] כי תבוא עמ' של"ו)

ותבאו אל המקום הזה (דברים כח, טו).

עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' ד"א ולא נתן ה' לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד לפיכך ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו'.

(רש"י)